

ПРИЛОЗИ

НЕЖНОСТ НОВИНА У САВРЕМЕНОМ ПРИВРЕДНОМ (ТРГОВАЧКОМ) ПРАВУ

Изражавајући и регулишући односе, стања, сукобе, схватања, интересе, жеље и идеје постојеће у појединим друштвима и у одређеним раздобљима времена, право се мењало сагласно битним друштвеним променама, при чему те промене нису каткада видљиве али су очигледне и стварне када се сагледавају у оквиру већих раздобља времена или у оквиру значајнијих и темељнијих промена до којих је долазило и до којих долази у одређеним моментима развоја човечанства. То нарочито када се те промене у области права посматрају у оквиру и у вези са револуционарним променама до којих је долазило и до којих долази у развоју човечанства. При томе је од значаја да су револуционарне промене било које врсте и у било којој области живота човека и друштва нужно изазивале и промене у области права, промене које су биле управо сразмерне јачини и снази револуционарних промена, тако да је појава новина била и јесте стална и трајна особина права, па маколико и било од кога, а посебно са било којих разлога се каткада та особина негирала, и у праву гледао неки природни, вечни, разум или чак богом дани поредак који је непроменљив. Историја је све то већ толико пута показала и доказала. Савременост то још више, и то интензивније и суштинскије него икад раније, показује и доказује. Истина, у правној науци се то не одражава увек и свуда благовремено и садржајно на одговарајући начин, но то не може да негира и заустави промене које у правним односима нужно намеће целокупност друштвених односа и стања. Уколико правна наука и право уопште брже и боље схвате те промене и те потребе друштва и друштвеног развоја, то је и то ће бити од позитивног значаја у првом реду за правну науку и право уопште, јер ће они тиме боље и успешније вршити и извршавати своју функцију у друштву, друштво ће имати и више користи и више поверења у право и правну науку, а они ће са више успеха вршити своју регулативну улогу тако потребну сваком друштву.

Савремено човечанство живи у једном раздобљу које се карактерише значајним, битним и суштаственим променама револуционарног карактера, какве нису, ни са таквим садржајем ни са таквим интензитетом ни са таквом брзином, никада биле забележене, доживљене и оствариване у исто-

рији човечанства. Место и положај човека у друштву се битно мења: човек се ослобађа и потчињености природи и потчињености другом човеку по било ком основу. Човек је успео да овлада у невиђеном обиму природом и снагама и средствима природе, ставаљајући их себи у службу, са тежњом да се и тиме обезбеде средства за бољи и срећнији живот свих људи. Огромне масе људи учествују у производњи, постајући све више свесни значаја и друштвеног ефекта свога рада, а у вези с тим постављајући и већ остварујући нови друштвени систем у коме рад човека треба и мора да постане и постаје основно мерило како друштвене вредности тако и места и положаја човека у друштву. Све то нужно има за последицу појаву врло значајних промена у људским и друштвеним односима. И то у свим правцима и свим областима без изузетка, а посебно и свим областима права и правних односа. Нема ни једне гране права у којој савремени живот не изазива веће или мање промене, па било то на међународном било на унутрашњем плану сваке поједине земље. Мењају се, по форми или само по садржини, старе односно традиционалне установе, а још више, што је потребно посебно подвући, стварају се нове установе и нове садржине. Вечна борба између старог и новог, између савремености одговарајућег и неодговарајућег, између назадног и прогресивног, између оног што кочи развитак и оног што одговара односно помаже развитку, између несврсисходног и потребног савременом друштву — данас је изразитија и интензивнија него икада раније.

А све то, као што је речено, у свим областима права, правне науке и правног живота, посебно како на међународном тако и на унутрашњем плану сваке поједине земље.

Колонијални систем замењује се и у највећој мери је замењен системом заснованим на принципу самоопредељења сваког појединог народа, с правом на национални суверенитет и самосталну и независну државу, при чему та самосталност треба да постане и постаје све више стварна и ефективна, а то значи да је она праћена правом на отпор и борбу против свих форми и врста неоколонијализма који покушавају и хоће да натуре како бивше колонијалне силе тако и разни империјалистички настројени капиталистички кругови. Право јачега и право силе замењује се системом и правом коезистенције управљеним у циљу очувања мира у свету и омогућавања свакој држави стварних једнаких права и могућности за пун национални развој и за учешће у међународном животу, посебно у међународном привредном промету, под условима стварне равноправности уз вођење рачуна о свим неједнакостима које је за собом оставио досадашњи развитак човечанства, а посебно систем колонијализма.

Појачано учешће маса радних људи у управљању јавним пословима, или бар њихов појачани утицај на политички и уопште друштвени живот земље представља данас нов квалитет у систему уставности и уставном праву. А све то уз остваривање а каткада и само прокламовање једнакости свих грађана без обзира на пол, расу, религију, порекло или друштвени положај. Отуда нови положај жене у уставном животу. Отуда забрана дискриминације, посебно расне у уживању права и коришћењу могућности.

А све то још често увек као друштвени задатак чијем остварењу и право треба да допринесе.

Место и положај човека као радника и носиоца привредног процеса, посебно као произвођача, поставља нове захтеве у области права, посебно радног права. И то не само у погледу његовог личног, индивидуалног положаја као јединке (хигијенско-техничке заштитне мере при раду, забрана одређених послова женама и омладини, годишњи одмори, минималне наднице, здравствено и друго осигурање), него посебно у погледу положаја радника као основне „интересне групе“ у привредном животу, која тражи и остварује права која јој као таквој припадају у организацији живота и рада радника на радном месту и ван радног места, у организацији производње, па и у расподели и коришћењу резултата производње, дакле резултата постигнутих и остварених у првом реду и у највећој мери управо радом и залагањем радника. Отуда ново место и положај синдиката, а такође и захтеви — постављени и остваривани — у погледу учешћа радника у расподели дохотка предузећа, у погледу чега свакако битан значај има сам друштвено-економски поредак, тј. да ли је у питању поредак експлоататорског карактера или поредак у коме радничка класа представља владајућу класу у односном друштву.

Одговарајуће нове појаве и установе јављају се и постоје и у скоро свим другим областима права. Па и у области савременог привредног (трговачког) права, при чему би се могло рећи управо у области привредног (трговачког) права, пошто оно стоји у тесној вези и трпи утицај свих значајних промена до којих је дошло и до којих долази у савременом друштву. А те промене које утичу на садржину привредноправних (трговачкоправних) појмова, категорија, решења, су и многобројне и врло различите. Поменимо само неке од њих.

Врста роба које су предмет привредног промета су данас у многоме — и по квалитету и по квантитету — различите од оних које су некада биле основни предмети привредног промета. Огромни инвестициони објекти са врло сложеним технолошким поступком искоришћавања намећу посебне правне односе између уговорача, тако да поједини уговори представљају читаве кодексе праћене прилозима у облику научних и стручних елабората, а што, између осталог изазива, посебно продужена уговорна стања из којих проистичу специфични облици гаранција за успешан рад инсталираних погона односно уграђене опреме. Начини утврђивања квалитета и преузимања роба које су предмет привредног промета данас су све савршенији у циљу што бољег утврђивања и испуњења уговорних обавеза, при чему у све већој мери учествују „трећа лица“ као посебне професионалне организације створене за ову сврху. Количине добара које су предмет и националног и међународног робног промета добијају такве размере да саме оне нужно намећу нове односе између уговорача, при чему поједини уговори чак условљавају сам привредни развитак земаља са претежно монокултурном привредом. Најзад, количина и врсна погонске енергије, посебно атомске енергије, ствара низ нових односа које треба на нов и специфичан начин уређивати и регулисати, а зашто раније правне формуле нису више погодне.

Од посебног значаја постају данас услуге као предмет привредног промета. Оне су све разноврсније, ангажујући све већи део како националног тако и индивидуалног, личног дохотка. Филм, радио, телевизија, издавачка делатност, позориште и низ других делатности, све као посебне развијене врсте услуга које чине привредни субјекти, изазивају низ нових односа са значајним финансијским ефектом. Услуге превоза, у оквиру међународне поделе рада, постају све више битан услов за то остварење такве поделе, и то у размерама читавог човечанства, што све намеће и нову садржину уговорних односа, и то како с обзиром на квантум и квалитет превозних услуга тако и с обзиром на врсту роба које се превозе. Кретање самих људи, данас тако развијено кроз различите облике туризма, доводи исто тако до нових односа које треба правно регулисати.

Савремени привредни живот је незамислив без развијеног научно-истраживачког рада, чији се резултати све више користе управо у непосредној производњи. Значајан део националног дохотка улаже се у научно-истраживачки рад, при чему је управо учешће и заинтересованост привреде одлучујуће, или бар битно. И у вези с тим низ нових односа које треба регулисати, и то на потпуно новим основама имајући у виду организовани одн. развојним лабораторијама. Поменимо само вештачке сателите (*telstars*) чије је постављање и коришћење изазвало низ нових питања управо у оквиру привредног права.

Најзад, потребно је указати и на чињеницу све тешње повезаности већег броја привредних предузећа како у производњи тако и у свим другим зрстама привредних делатности. Појава кооперације изазива значајне промене у уговорним односима између привредних предузећа, посебно с обзиром на трајност сарадње и на заједничност и повезаност у позитивним или негативним резултатима привредне делатности на којој заједнички раде. Из таквих односа проистичу низ специфичности у погледу техничке помоћи, кадровске обуке, специјализације, финансирања и кредитирања, уговорних казни и много чега другог, што све свакако представља нову појаву, без обзира што каткада правници желе или хоће да то ставе у правне „калупе“ створене за сасвим друге односе. — Сличан је случај и са тзв. „инжинерингом“ (*inginerig*).

Навели смо само неке од тако бројних и разноврсних односа који настају у савременом привредном промету, а који захтевају нова решења, ново право. Међутим, све то ново посебно у области права, настаје и намеће се не само с обзиром на ове нове односе, већ и с обзиром на укупност друштвених схватања и услова у којима све више живи савремено друштво, а који својим постојањем и остварењем условљавају стварање једног поретка који ће моћи да пружи и обезбеди свим народима — у њиховим државама и у међународном опсегу — развој уз најбоље и најрационалније коришћење природних извора и капацитета у оквиру и националне и међународне поделе рада. А то значи да се и „амбијент“, сопљни услови у којима се одвија привредни промет и привредни живот уопште мењају и морају мењати, што опет све нужно мора да утиче на правна правила по

којима се тај привредни живот одвија. Служећи се језиком економиста, то значи да се мењају — и на међународном и на унутрашњем плану — макро-услови привредног живота и привредног промета, што свакако мора да изазове и одговарајуће — макар и само фактичке — утицаје на поједине уговорне односе у целини. У овом погледу поменимо само с једне стране привредне односе између привредно развијених и привредно неразвијених одн. недовољно развијених и у развоју земаља, а с друге стране планирање односно усмеравање привредног развитка у првом реду у националним а делом и у међународним размерама.

Питање привредних односа између привредно развијених и привредно неразвијених односно недовољно развијених и у развоју земаља постало је и постаје све више предмет интересовања и регулисања читаве међународне заједнице, јер се само тако може највише и најбоље обезбедити стварна помоћ уз пуно поштовање независности сваке поједине земље а привредни развитак неразвијених одн. недовољно развијених земаља усмерити у циљу њиховог што бржег и што рационалнијег развоја управо и у првом реду с обзиром на интересе и могућности тих земаља. Светска економска конференција (Женева, 1964) била је израз те потребе и један корак ка постизању овог циља. Она је јасно показала да је нужно — за трајно или за одређено време — мењати извесне инструменте како међународне трговине тако и међународног финансирања одн. платног промета уопште. Пред савременим правом се у том правцу поставља задатак да изучи и изгради нове принципе који ће обезбеђивати стварну једнакост свих националних економија, при чему међународни фондови и међународне организације универзалног карактера треба да одиграју значајну улогу, посебно у вези кредитирања и инвестиционог улагања земаља у развоју. У извршењу тога задатка и право треба да одигра значајну улогу. Та улога није ни лака ни брза, али је она нужна и свако одлагање прети да изазове последице које могу водити појави разних облика (често и врло перфидног карактера) неоколонијализма, а тиме и угрожавати независност појединих земаља, што у крајњој линији значи угрожавати и мир у свету. Извршење тог задатка од стране права постаје посебно битно и значајно и због тога што заинтересовани кругови приватног крупног капитала већ предузимају мере и покушавају да сами изграде, а то значи да наметну њихова схватања и њихова правна правила о пласману капитала, инвестицијама и давању кредита земљама одн. појединим привредним субјектима у неразвијеним одн. недовољно развијеним и у развоју земљама.

Појава планирања одн. усмеравања привредног развитка у првом реду у националним а делом и у међународним размерама представља данас свакако једну од чињеница која — речено то отворено или не — у знатној мери утиче на систем привреде већине земаља. При томе је систем одн. правни ефекат планирања врло различит, али један минимум утицаја увек постоји, и то често само посредно. Све је то од значаја за савремено право и томе треба дати одговарајући правни значај.

Покушали смо да укажемо на неке околности и узроке који изазивају и нужно намећу појаву новина — нових установа или само нових решења

— у савременом привредном (трговачком) праву, као и да укажемо на неке области привредног промета где су се те појаве до сада највише изразиле. Сама правна средства, начини и облици путем којих ове новине улазе и добијају своје место у правним системима и у правном животу уопште врло су различити, при чему се посебно и најчешће користе управо они облици којима се већ у току протеклих пола века служи привредно право. А то значи да се те новине још увек најмањим делом регулишу, спроводе и остварују путем измене закона и других нормативних аката. Као често и другде, и овде законодавна машина касни, очекујући обично да се кроз праксу устале извесни облици правног саобраћаја па да тек онда они буду признати, обухваћени, и регулисани од стране законодавца, тако да и овде често изостаје прогресивна улога права која би била и могућа и потребна. Нешто више користи се систем међународних конвенција и униформних закона, и то чешће на регионалном него на универзалном плану. И то више у области саобраћаја него у области промета роба и чињења услуга, посебно у вези са новијим средствима саобраћаја и у односу на нова погонска средства саобраћаја било које врсте (бродови на нуклеарни погон, превоз нуклеарних сировина и сл.). На супрот томе, типски уговори, општи услови и конкретни трговачки уговори представљају најчешће и основна средства, начине и облике путем којих су поменуте новине ушле и добиле место у правном животу. Њих је сваким даном све више и са све разноврснијом садржином. Међутим, за сада је још немогуће дати оцену њихове стварне вредности, ни посебно оценити у којој су мери они у сагласности са основним захтевима о којима смо говорили. А то, мислимо, треба управо да буде задатак правне науке. Отуда и наше уверење да без извршења тога задатка друштвена вредност и корисност савременог привредног (трговачког) права неће моћи бити задовољавајућа.

Борислав Т. Благојевић

КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ПРИМЕНУ КРИВИЧНОГ ПРАВА ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА

I. Промене које су настале током овога века у материјалном и процесном праву према малолетницима најкрупније су промене које је кривично право имало последњих деценија. Настале не као резултат теоретских разматрања већ инспирисане захтевима одређене криминалне политике коју су наметале текуће потребе, изражене на почетку у мерама практичног и техничког реда, те су промене у ствари биле (иако се то дуго није запажало) фундаменталног теоретског значаја, како у погледу института који су напуштани, тако и у погледу института који су усвајани, и у погледу пер-